

*Lucrarea a apărut cu sprijinul Ministerului Educației,
Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.
A fost aprobată de Comisia de selecție pentru
editarea cărții naționale.*

Cărțile copilăriei mele

*„Toată viața
am adunat cărți
am citit cărți
am scris cărți
am donat cărți –
sunt un Om al Cărții...”*

05.09.2020

Om al Cărții, dar cam ce ar fi să se subînțeleagă din această sintagmă/afirmație?

Cum sunt un specimen căruia îi place să fie grav, dar nu mai puțin jucăuș – ludic, precum se spune astăzi, în postmodernism –, imediat îmi vine în minte cuvântul doamnei Magda Ursache, ieșeanca, anume: cărțar!

Astfel că eu, care ziceam că *sunt un Om al Cărții*, pe un ton elevat, nu aș fi decât un biet... *cărțar*, domnii mei, că imediat ce am ortografiat cuvântul în onorabila lui sonoritate, mi-au zbârnâit în auz alte careva vocabule, consonante cu acesta... Anume: „scârțar”, „zgorțar”, „scoțar” și tot așa!

Vedeți deci cum vorbele scrise, atunci când le pronunți, le sonorizezi, imediat, prin forța lor magică, cheamă alte vorbe, care fie vin s-o confirme pe prima, fie s-o ia în bășcălie...

Cărțar-scărțar!

Ne oprim la cuplul acesta și sărim peste câteva milenii îndărătul Istoriei Umanității... Atunci când, la nu știu care an, dar sigur că era cu niscăi mii de ani în urmă – da, cu mii de ani în urmă! pentru că era în Vechiul Egipt –, zic, atunci când a fost inventat scrisul, ieroglifele – ca să le zicem pe nume! – zeul egiptean pre numele lui Tot (sau Teut!) ar fi zis așa: „Gata! s-a terminat cu memoria oamenilor! De acum o s-o lase în grija scrisului!” Adică ce-o fi avut el în vedere referindu-se la „memoria oamenilor”? Fără număidecât că, dacă până atunci oamenii păstrau în mintea lor toate ce se cuveneau a fi ținut neuitate, de atunci încolo, odată cu scornirea semnelor, zise ieroglifice, o să le încredințeze lor toate cele spre neuitare...

Ieroglifele păstrează memoria!

Dar omul?

Omul nu are nevoie de memorie, așa ar reieși din spusele celui mult prea înțelept zeu Tot (Teut). Aș putea să merg și mai departe prin speculațiile mele, dar iată că mi-a venit în cap un alt cuvânt, care vine să-mi deturneze gândurile pe o altă pistă!

Anume?

Uitarea!

Or, **Memoria și Uitarea!**

Una fără alta nu există, ca toate cele pe Lume: totul este bivalent, totul are două fețe!

Or, Uitarea este cea de-a doua Față a Memoriei.

Dar ce este, propriu-zis, Uitarea?

Ștergerea Memoriei, Non-Memoria!

Or, cum nu poate exista Memorie fără de Uitare, tot așa nu există Uitare fără Memorie.

Dar, la ce bun Memoria? Pentru ce e dată Ea Omului?

Zic eu: nu doar pentru ca să nu uiți unde să duci cu mâna bucată la gură – adică, unde îți este gura –, să nu duci la ureche, că

altfel crăpi de foame, ci... și pentru ca nu cumva să dai uitării cine ți-au fost părinții, care te-au adus pe lume, te-au îngrijit și crescut, cine ți-au fost bunicii, care au zidit casa în care te-ai adăpostit, au îmbrădat pământul, care te-a hrănit și tot așa – să nu uiți!

Mai facem iar o întorsătură și zicem: dar dacă e așa de importantă pentru existența noastră Memoria, atunci de ce a fost nevoie să existe și... Uitarea?

N-ar trebui, poate, dar ea există!

Poate de aceea, ca să se înnoiască mereu Memoria?

Poate pentru aceea, ca să fie mai încăpătoare Memoria?

Poate!

Poate!

Aici iar facem un salt și zicem: dacă nu exista scrisul, adică la început ieroglifele, pe urmă literele, nu existau cărțile, la început papirusurile, iar dacă nu existau acestea nu apăreau scribii, adică scriitorii, adică... zic eu, aproape scribii, adicătelea cărțarii!

Așa se face că acești scribi – cărțarii-scărțarii – au devenit agenți angajați ai Memoriei Omenirii, misiunea lor fiind una sfântă – a lupta cu Uitarea, a sta la straja Umanității!

Acum, din mari depărțări să ne întoarcem la oile noastre... (unii zic: la berbeci!).

Adică, la ce este și cum se naște un **Om al Cărții** – adică un biet cărțar? Că doar n-or fi fost pe lumea asta doar cărțarii-scărțarii? Mai trebuie cineva să și lucreze pământul, să înalțe case, să construiască poduri și tot așa. Dar nici fără scărțarii-cărțarii nu este chip! Chiar dacă neamul nostru nu i-a prea plodit... Ce-i drept, în ultimul timp s-au cam înmulțit, scriu și tot scriu ai noștri, de nu se mai pot opri! Și nu doar că mângălesc biata hârtie, dar și scot cărți peste cărți! Tot cărți! Cărți!

Dar iată că la citit aceste cărți ai noștri nu se prea reped!

Se scrie mult, se scrie tot mai mult, dar se citește puțin, tot mai puțin!

Zicea/scria Cantemir că neamul nostru nu se prea dă la carte.

Dar la ce bun ar fi făcut-o dacă asta-i treaba popii! De ce să-și scoată ochii buchisind? Popa pentru ce-i popă? Să citească! Dar

lasă că el, unul, Cantemir, a făcut-o pentru toți leneșii noștri la carte!

A ajuns printre cei mai învățați oameni ai Europei! Vezi-l pe frontispiciul Sorbonei – alături de Lao Zi și Voltaire!

Dar Creangă?

Maică-sa l-a pregătit de popă, iar el s-a apucat să dea cu pușca în ciorile de pe turnul Golia și să scrie nemuritoarele sale povești și povestiri.

Așa că mai atent cu cărțarii-scârțarii!

Aici iar facem un cot și ne întoarcem la oile – berbecii noștri...

Iar oaia, adică berbecul, cine-o fi oare, dacă nu eu în persoană?

Pentru că eu am pus în capul acestei cărți slovele răsunătoare:

Cărțile copilăriei mele... Și odată ce e așa, atunci să încercăm a elucida/împlini această promisiune! Da, e una complicată, dar să încercăm...

Așadar, s-o luăm de mai departe.

De unde: de mai departe?

De la cărturarii satului nou!

De la înaintașii mei care au ținut cartea în mână...

De la părinți...

Un prim cuvânt despre Mălăiești.

O comună mare, veche, așezată la marginea românității. Numără câteva secole, la istoria lucrează câțiva fii de ai ei...

După personalitățile pe care le-a curat, în special cele două cu același nume – Mihail –, care, ambii, au devenit celebri în cele două imperii – țarist și sovietic –, putem deduce că sătenii mei au avut gustul și atragerea la învățătură, la carte... De unde se putea să le vină într-o comunitate arhaică, țărănească?...

Cu doar o școală parohială de patru clase, și aceea într-o altă limbă decât cea maternă? Din setea de cunoaștere, desigur, pasiunea de bază a omului...

Dar, cred, și din alte porniri, pentru că satul meu a avut de veci pe coloniștii germani, cu care comunica intens, dar și cu cele două orașe recent fondate în secolul XIX – Tiraspol și Odesa.

Primul a fost Mihail Mițul, care a absolvit Academia Agricolă din Sankt-Petersburg, a activat în Sahalin, ajungând o figură legendară pentru localnici... De la el a rămas o *Descriere a insulei Sahalin, sub aspect agrar*, despre el menționează în cartea sa, *Insula Sahalin*, scriitorul rus Anton Pavlovici Cehov.

Al doilea, mai dincoace, începutul secolului XIX, tot Mihail, fiul primului învățător din sat, Cozma Grebencea, a fost de profesie matematician, a elaborat manuale, după care se studia în instituțiile de învățământ superior în URSS.

Așa s-a întâmplat că primii ani de copilărie i-am trăit în casa lui Cozma Grebencea, în care am învățat să citesc, în care am găsit prima carte ce mi-a bucurat viața...

Dar despre asta, mai pe larg, vin mai târziu...

Acum aș vrea să mă întorc la înaintașii mei, să văd dacă au avut ei cumva setea de carte, de la care să mi se fi tras și mie această pasiune...

Și când zic acestea, îmi răsună în auz cele rostite de tatăl meu:

„Eram copil... Veneam de la dugheană... M-a trimes mama să cumpăr zahăr... Mi-a dat 3 copeici... Dar pe atunci banii erau scumpi. Copeici de aur... Și când mă întorceam pe Ulița Mare, l-am văzut pe băt (bunelul) Lisâi, șezând pe prispa casei, cu picioarele umflate butuc și citind un jurnal, *Luminarul*...

Era străbunelul meu, Alexei Beșleagă...

Deci, știa carte...

Lucrul acesta necesită însă unele precizări:

Mai întâi, cât privește locul, dar și Timpul – cronotopul!

Neamul Beșlegilor își aveau casele lor pe vale, la malul pârâului, iar tata vorbește că l-a văzut șezând pe-o prispă la o casă de pe Ulița Mare.

Ceea ce ar fi să însemne că, la bătrânețe, a fost luat de vreo rudă de la o casă, la altă casă...

O mică paranteză – cu picioarele umflate butuc.

Știu, tot din cele auzite de la tata Vasile, că Mălăieștii era un sat de câmp, nu aveau vii, le-au sădit mai târziu, după molima de filoxeră, cu soiuri primare, nu nobile, europene...

Dar cum omul nostru fără un pahar de vin nu poate trăi, ce făcea Alexei Beșleagă? Umplea un butoi cu grâu, înhăma caii și haide să-l schimbe pe licoarea Domnului!

Unde?

În Codrii Orheiului!

Ducea într-acolo grâu, se întorcea cu butoiul plin cu vin!

Al dolea amănunt: citea *Luminarul*.

De fapt, corect este *Luminătorul*, revistă bisericească, ce apărea pre moldovenie, cu litere rusești, la Chișinău.

Iar când se întâmpla asta?

După revoluția rusă din februarie 1917, când toate națiunile imperiului își cereau drepturile lor firești – limbă, obiceiuri, tradiții...

Nu pot să mă rețin să nu amintesc și aici despre ceea ce am citit în anii Administrației Civile Române în Transnistria, în manualul de geografie a României de Simion Mehedinți.

Scria la o notă de subsol despre românii de peste Nistru: „La anul 1877 Filimon Marian din Mălăiești scria la revista *Cuvânt Moldovenesc* din Chișinău, condusă de Pan Halippa: Vă rugăm să ne trimiteți preot moldovan, că al nostru îi rus și oamenii nu înțeleg slujba”.

Era tot în acel an, când bunelul meu citea revista *Luminătorul*.

Iată aici mai am un amănunt, pe care-l dețin de la fosta mea vecină, mama Olea, demult decedată, care era ceva mai mare ca tată-meu, a făcut aceeași școală parohială... Zicea: „Am avut un preot care ne citea/învăța/predica pe moldovenește. A ținut vreo trei luni... Nouă ne părea de șanț: cum așa? Și moldovenește se poate? Dacă eram deprinși numai cu ruseasca!”

După care mama Olea arbora un zâmbet șăgalnic: „Și-l cheama... Ori noi așa îi ziceam... Popa Feștilă!”

Auzi tu: Popa Feștilă!

Iar la bunelul Luca, părintele tatălui meu, într-un blidar am văzut, cu ochi de copil, un tom impunător, scris cu litere aurite, care se chema: *Imperator Alexandr II, osvoboditeli*. Adică, imperatorul/țarul Alexandru al II-lea, eliberatorul...

Eliberatorul rușilor din șerbie...

Apropo, bunelul Luca Beșleagă era, și el, cărturar, făcuse școala parohială, participase la Războiul cu Japonia din 1905 și la Primul Război Mondial, ca subofițer și pentru vitejie se învrednicise de două *Cruci Sfântul Gheorghe*, pe care le-am văzut și eu, tot în acel blidar...

Și despre bunelul dinspre mamă – Andrei Ciocârlan.

Știu de la mătușa Sofia că era bun prieten cu popa Vladimir, care venea adesea în ospetie la el. Îl așeza la masă, cinsteau un pahar, iar matușca, nevasta lui, rămânea la ușă și aștepta.

Până la urmă era poftită și ea și se aduna la masă...

Popa ca popa, era cărturar, cum altfel? Dar bunelul?

O vreme tata Vasile spunea că știa doar să buchisească vreo câteva cuvinte. Dar mai târziu, în fonogramele pe care le-am realizat, zicea că a împrumutat de la el cartea *Graf Gogenstein*, că mergând odată pe uliță, îl auzi pe Andrii Ciocârlan citind cu voce tare!

Auzi tu?

Se răspundea tocmai pe drum!

Bun...

Citea...

Dar de ce cu voce tare?

Iată că eu însumi, târziu, am aflat că de secole, de milenii, lectura cărților s-a făcut cu voce tare! Abia în istoria contemporană a fost să se predice așa-zisa cetire pe muștește.

Așa să fi fost oare?

De unde apare întrebarea: ce este lectura – vorbire? spectacol? tăcere? confesiune intimă sau toate acestea la un loc?

Așadar, și pe linia maternă am avut cărturari, deși aici s-ar părea că s-a produs un hiatus.

Mama!

Dar e numai în aparență – știa să citească, pentru că dânsa mi-a fost prima învățătoare...

Dar despre asta mai la vale.

Acum e momentul să mă opresc la tata Vasile, să spun despre cărturăria lui, care nu era doar ca atare, dar și despre darul lui de a scrie...

Da, a serie!

Cândva, demult, întrebând fiind referitor la alt subiect, am emis formularea, cam riscantă, dar plauzibilă.

Anume.

Că tată-meu ar fi fost scriitorul satului...

Prea empatic spus?

Atunci cobor tonul și zic: *jălbașul satului*, pentru că era unul, poate chiar singurul, în toți Mălăieștii noștri, care se pricepea să ticluiască niște plângeri atât de răscolitoare, încât spărgeau inimile unor oameni mari!

Da, da! Îi răzbătea pe nacealnici!

Așa a fost următorul caz absolut autentic!

Locuia la noi în căsoaie o bătrână, am să-mi amintesc numele, care avea un fecior, și acel fecior a fost luat la armată și bătrâna a rămas singură. Așa se mai căina, așa se mai plângea biata mamă: „Că am rămas singură! Că oare ce face băiatul meu? Când vine acasă? Că am să închid ochii și n-am să-l mai văd...”

Și tot așa...

Tată-meu, om milostiv de felul lui, a compus o plângere atât de emoționantă, pe care a adresat-o Ministrului Armatei de atunci, Mareșalului Gheorghe Jucov, încât acesta, ca să vezi, l-a eliberat pe soldatul mamei tocmai din Germania, da – din Germania.

Și a venit Vanea babei... am să-mi amintesc numele, a venit Vanea babei acasă...

Ei, acum ce veți spune?

Nu a fost tată-meu Jălbașul Satului?

Iar mama?

N-a umblat la școală, că părinții pe fete nu le dădeau, aveau nevoie să muncească în gospodărie, la pământ...

Când s-a măritat, la nici 17 ani împliniți, tata a dat-o la școala serală (cum? să aibă el nevastă analfabetă?), a mai încercat să-i angajeze și pedagog acasă, dar n-a mers!

Zicea mama: „Târziu... Trebuia mai demult!”

Și s-a făcut țarancă, muncind la colhoz...

Dar avea o fire isteată, a prins buchiile, ba chiar și literele.

Așa că mama mi-a fost prima învățătoare: de la ea am deprins buchiile bisericești, cele rusești, și cititul românesc.

Da, da – cititul românesc, pentru că în Transnistria, între 1932 și 1937, a funcționat alfabetul latin.

Dar despre asta iarăși ceva mai la vale.

Acum să facem un salt în timp, peste decenii, și să ne apropiem de timpurile noastre, ca să vedem că Mălăieștii mei dintotdeauna au avut oameni cărturari, ba chiar și mănuitori de condei, adică scriitori...

Da, da! Scriitori...

Și aceștia, ca să vedeți, coincidență! Sunt iarăși doi, care se plasează în deceniile din urmă: Vasile Andreev și Timofei Mihailov, ambii moldoveni – români –, deși unul a scris în rusă, iar al doilea în română.

Despre ei... Despre cărțile lor...

Vasile Andreev se trage, de fapt, din celebrul în Mălăiești neam al Prilipcenilor. Bunelul lui, moș Ion Prilipceanu, a fost capul satului timp de 24 de ani, pe vremea țarului, și era neștiutor de carte...

Așa scria despre el Nichita Smochină în memoriile sale, așa am auzit eu din gura moșului meu Alexei Kangaci. Zicea acesta: „Dacă ajungea să împlinească 25 de ani de *golova*, ar fi primit sabie de aur de la Împăratul cu scrisoare pe dânsa...” Dar nu a fost să fie – s-a întâmplat ceva și... A fost ucis...

Cum? Unde? De cine?

Nu am putut să aflu, atunci când am realizat un dialog cu nepoata lui, Alexandra Prilipcean-Andreev... A vorbit despre moș Toader Haruțu, bunel de pe mamă, dar despre moș Ion nu – deși numele ei de la acela se trage...

Iar Vasile? A fost primul ei copil...

Fiind măritată forțat, la 15 ani, ca să nu fie dusă în Siberia, nu a născut decât foarte târziu.

Dar să vedeți ce destin avea să aibă acest Vasile!

S-a căsătorit cu o rusoaică, a avut doi copii cu ea, o fată și un băiat.

Când a început Renașterea Națională a moldovenilor – românilor –, rusoaica l-a părăsit, luându-i și copiii cu ea. De mare durere pârintească, Vasile, om cultivat, citit, ager, se apucă să studieze problema compatibilității și incompatibilității, între doi – bărbat și femeie, cei care formează un cuplu și dau naștere la noi ființe umane – și ajunge la concluzia, mistică, s-ar părea! – că totul depinde de culoarea ochilor celor doi... Așa se naște cartea lui, scrisă în baza unor studii numeroase de psihologie și filozofie pe care le-a consultat: *Ghenosofia Liubvi*, mai exact *Santovaia teoria ili ghenosofia liubvi*. Numai titlul vorbește de profunzimea cercetării, genetica umană, la care a acces autorul...

A fost singura lui carte...

Era grav bolnav când a terminat-o... L-am ajutat s-o publice... Acum odihnește sub un salcâm pe dealul de răsărit al satului...

Timofei Mihailov, de felul lui muzicant ca formație profesională – are școala de muzică făcută –, a descoperit că are și darul scrisului, astfel a compus și poezii, a scris amintiri, am realizat cu el un dialog amplu...

Ceea ce m-a impresionat enorm la el a fost simțul înăscut al dreptății. Încă în regimul totalitar s-a manifestat ca un aprig critic al sistemului.

Când a pornit Mișcarea de Renaștere a românilor din părțile noastre, am mers împreună la Podul de Flori de la Prut...

Timofei a fost liderul Frontului Popular din Mălăiești, activând sub conducerea regretatului Gheorghe Ghimpu...

Cartea Domniei Sale – *Curcubeul îngemănat* – cuprinde o samă de poezii, amintiri, eseuri și tot eu am fost cel care l-a susținut și ajutat s-o editeze...

După această încercare de a prezenta personalitățile comunei mele care s-au manifestat în domeniul culturii, cărții, lecturii, să revenim la ceea, cu ce am început: Memoria, Uitarea, Scrisul, Cartea, Lectura...

De unde am fi putut noi ști, cei veniți peste milenii, de regele Ghilgameș și necazurile lui, dacă nu aveau să fie trecute pe plăci de argilă arsă, spre a se păstra peste hăul vremurilor? De unde

aveam să știm despre marele Război al Troiei, dacă acea magnifică Cântare a orbului Homer nu era scrisă spre păstrare peste veacuri?

Cum am fi putut cunoaște istoria poporului evreu, marea faptă a lui Moise profetul, dacă nu erau imortalizate în Vechiul Testament? Ca și faptele Mântuitorului din Noul Testament?

Dar Pitagora? Dar Socrate, Platon?

Dar Dante cu a sa *Divina Comedie*?

Dar Voltaire? Dar Goethe? Dar Tolstoi? Dar Eminescu?...

E timpul să cobor la epoca în care mi-a fost dat să vin pe lume, să deprind miraculosul fenomen dăruit Omului de către Dumnezeu – **Limba** –, să ajung a cunoaște aceste semne tainice, care sunt literale, să intru în Universul Lecturii – să ajung un **Om al Cărții!!!**

Prima amintire a vieții mele este una cât se poate de simplă, dar și bizară!

Cred că am auzit-o povestită de mama:

– Când erai mititel-mititel de totuț, îți plăcea așa-ia să te învârtești pe loc!

– Cum, mamă, să mă învârtesc pe loc?

– Ca un titirez, mamei, ca un titirez...

Așa mi-a rămas pentru toată viața acea amintire a mea: mă roteam, mă roteam împrejurul meu, și chiar dacă mama se răstia la mine: „Ce faci, măi, ai să amețești”, eu îi dădeam înainte...

Mama iar striga, să mă opresc, că o să-mi vină amețeala și o să cad, eu îi răspundeam:

– Mă-nvățeti! Mă-nvățeti!

Cu acest „învățeti” a început intrarea mea în ceea ce se cheamă miraculosul Univers al vorbirii – Limbii...

Dar de ce anume mă-nvârteam/roteam anume și nu altă joacă făceam?

Mult am stat și m-am întrebat și până la urmă iată ce-am aflat: dar Pământul nostru de ce se învârtește mereu, mereu, fără hodi-nă, zi și noapte? Dar Soarele nostru, câtă-i de mare și focos, de ce se tot rotește împrejurul axei lui mereu, mereu, fără de oprire și hodină?